

Lippmann v úvodu sborníku *America Tomorrow* poměrně pregnantně vystihl z výše nadhozeného hlediska, tj. z hlediska *politických* aspirací liberálních programů a jejich hlasatelů, obecně politické stránky „Velké společnosti“: „*Great Society* je pokusem otevřít novou kapitolu v análech populární vlády... Společnost hojnosti, jakou je společnost americká, může být spravována ve shodě s veřejným míněním... Opustili jsme starou kategorii majetných a nemajetných. Tato kategorie byla založena na předpokladu, že rozměr koláče, který má být rozdělen, je pevně dán, a že tudíž mají-li někteří víc, musí druzí brát méně. Je dosud ústřední ideou socialismu a komunismu. Nicméně ještě nedávno skryté figurovala v reformistických programech blahobytu. Můžeme se s tím setkat v heslech jako „Nový úděl“ a „Slušný úděl“ (Trumanův Fair Deal). Obě hesla počítají s tím, že existuje stále stejný balík, který se má rozdělit.“ Autor pak vyvozuje, že vzhledem k velikosti bohatství, nahromaděnému v důsledku blahodárné revoluce v ekonomickém řízení společnosti, nemusí být moderní společnost kvůli rozdělování výsledků tohoto bohatství rozštěpena. Na to navrhuje pozoruhodnou myšlenkou: „Je příznivou shodou událostí, že L. B. Johnson je našťástí mužem, který dlouho praktikoval umění usmiřovat rozpory. Nebyl by však schopen prosadit toto umění jako vládnoucí filosofii do řízení státu, kdyby mu k tomu evoluce moderní ekonomické společnosti nedala příležitost.“ Svou úvahu o „Velké společnosti“ uzavírá slovy: „Johnsonova koncepce Velké společnosti spočívá na dvou pilířích: na *řízení hojnosti* a na *obecně politické podpoře*. Kdyby tato koncepce měla zklamat, nebylo by

to proto, že je chybná. Bylo by to v důsledku nějaké vnější příčiny — možná proto, že jsme se dali odvrátit nějakou zápletkou na jiném kontinentě.“

Lippmann, který napsal tuto stať někdy počátkem roku 1965, tak vystihl koincidencei dvou nosných proudů johnsonovského politického fenoménu a také ukázal faktor, který může provádění konceptů „Velké společnosti“ ohrozit, tj. zápletku na jiném kontinentě — zápletku, kterou Johnson přeměnil v agresivní válku proti vietnamskému lidu.

Práce třetí skupiny autorů poskytují poměrně dobrý základ k ujasnění hospodářské politiky USA, především Kennedyho vlády, amerického politického systému a jeho mechanismu. Patří sem zejména dílo Harrisovo *Economics of the Kennedy Years*, Menšíkovovo (a kolektiv) *Ekonomičeskaja politika pravitelstva Kennedy*, Morrisovo *Osnovnye problemy rabočevo dviženija v SŠA, Očerki novoj a novejšej istorii SŠA*, R. E. Neustadta *Presidential Power, Election Handbook 1964*, D. C. Coylea *The United States Political System*, T. C. Sorensena *Decision-Making in the White House* a další.

Zvláštní soubor literatury o americké současnosti tvoří biografie J. F. Kennedyho a L. B. Johnsona, které umožňují zkonstruovat sled vývoje událostí, osobní přístupy a řešení ze strany hlavních politických aktérů 60. let v USA. Jejich projevy společně s dokumenty jsou významnými prameny, i když poskytují někdy jen zlomek potřebných faktů. Na druhé straně však umožňují získat fakta o buržoazně reformistických koncepcích, která v syntetické či monografické literatuře nejsou vždy k dispozici.

JINDŘICH VOLEK

ZÁPADNÍ KNIŽNÍ PRODUKCE O ČESKOSLOVENSKU

Pokusím se podat částečný přehled, spíše jakýsi vzorek západní knižní produkce, která se týká Československa po druhé světové válce. I když tato produkce spadá dnes více do historiografie, týká se i výkladu mezinárodního postavení Československa tím, že si bere na mušku otázky čs.-sovětského spojení, je ale i dokumentem toho, jak se poválečný vývoj tohoto státu hluboce zapsal do obecných dějin, do dějin světové politiky.

Myslím, že bude prospěšné přehlédnout ty zdroje, ze kterých vlastně buržoasní protičeskoslovenská propaganda, anebo prostě publicistika o Československu, čerpá v mnohém směru dodnes. A to právě proto, že příští rok dá možnost k různým úvahám dvacátým výročním únorových událostí i padesátým výročím vzniku Československé republiky.

V západní historiografické a publicistické tvorbě po roce 1948 vyšlo nemálo knih,

v nichž autoři z různých aspektů zkoumají především „mechanismus převzetí moci Komunistickou stranou Československa“. Snad nejvíce ze všech zemí, které se daly cestou socialismu, je v tamní produkci všestranné analýze podrobováno Československo. Lze si to vysvětlit řadou známých skutečností — země průmyslově vyspělá, se starou buržoazně demokratickou tradicí, za války bojující proti fašismu, s kulturou čerpající spíše ze západních než z východních pramenů atd. Rovněž podpora, jíž se KSČ dostalo od většiny lidí v ČSSR, a legální, s ústavou se shodující vyřešení konfliktu uvnitř Národní fronty v únoru 1948 dráždí autory k pokusům o analýzy, někdy zajímavé i podnětné, jindy až k překvapení naivní. Podnětem a pramennou studnicí k tomu byla i memoárová literatura, psaná za hranicemi politickými emigranty z Československa, z níž již téměř klasickou se stala kniha dr. Huberta Ripky *Le coup de Prague*, vydaná v nakladatelství PLON v Paříži v roce 1949.

Tak byla napsána za posledních patnáct let pěkná řádka knih, jejichž počet, pokud je mně známo, přesahuje stopadesát titulů.

Ve své podstatě je tato produkce polemikou, a to jak s naší interpretací našich nejnovějších dějin, našeho dnešního mezinárodního postavení, tak i s naší současnou realitou. Zároveň však, a to se týká především emigrantské literatury, je to polemika uvnitř této literatury. Pro nás jsou cenné zejména tyto polemické práce, neboť odhalují mnohé, co mělo zůstat skryto nebo co ušlo naší pozornosti.

Literaturu pojednávající o nejnovějších dějinách bychom mohli rozdělit do tří skupin:

1. literatura vycházející bezprostředně po únoru 1948 a počátkem padesátých let. Zčásti memoárová, zčásti ryze propagandistická a výslovně protičeskoslovenská. Autoři — většinou emigranti, ale i západní publicisté;

2. literatura vycházející v posledních 7 až 8 letech představuje již pokus o rozbor podmínek, které usnadnily KSČ převzetí moci. Rozbory už i poúnorových let — konfrontace poúnorových plánů se skutečností vývoje tak, jak ho vidí na Západě. Vesměs polemika s našimi výsledky, jejich negativní hodnocení ve všech oblastech veřejného života.

3. literatura té skupiny čs. emigrace, která poznala, že režim v ČSSR je trvalý a která se orientuje na jeho rozleptávání uvnitř. Jejich metoda — vydávají se za „loyální opozici“ v zahraničí, podporují-

cí „liberalizaci“, v podstatě vycházejí z Tigridova pojetí „gradualismu“, aplikovaného na čs. podmínky (komunistický režim v ČSSR se nutně bude postupně přibližovat západní demokracii, neboť jsou pro to důvody: charakter čs. společnosti, tradice, profil, hospodářství, geografické umístění ap.).

V prvních letech po únoru 1948, kdy události v Praze využívala západní propaganda k ospravedlnění založení NATO a zvyšování zbrojních rozpočtů, vycházely práce s průhledně tendenčním zaměřením, se snahou dokázat, že československý případ je vlastně sovětskou expanzí a že tuto expanzi je třeba zastavit silou. Takovou prací byla kniha amerického novináře Dana A. Schmidta *Anatomy of a Satellite* (Boston 1952), ale byla to i polemika Jana Stránského *East Wind over Prague* (New York 1951) a Ivo Ducháčka *The Strategy of Communist Infiltration: The Case of Czechoslovakia* (New Haven 1949). Sem patří i málo seriózní, dokonce vjmyí emigranty (Sychrava) odsouzená vzpomínková kniha Josefa Jostena *Oh, my country ...* (London 1949), která vyšla i česky pod názvem *Československo zaluje* (Chicago 1958), pojednávající o čs.-sovětských vztazích v únoru 1948, o projednávání tzv. československých událostí v OSN atd. Projevy a dokumenty provokačního projednávání této otázky v OSN na základě chilské rezoluce shrnul a úvodem opatřil Jan Papánek ve sborníku *Desát rokov. Československá otázka v Spojených národch*. (Vyšel i anglicky pod názvem *Ten years. The Czechoslovak Question in the United Nations.*) Vydala jej v Chicagu v r. 1958 tzv. Čs. národní rada americká. Jostenova, a zejména Papánkova práce je zaměřena cele k prokázání teze, že únorové události byly dílem sovětské politiky. Papánkovo svědectví v Radě bezpečnosti se opíralo hlavně o příjezd Zorinův do Prahy 19. února 1948 a zkreslený výklad čs.-sovětské zahraniční politické spolupráce. Jeho 19 bodů obžaloby obsahovalo i taková tvrzení, že dr. Beneš byl v květnu 1945 vyzhán Rudou armádou a že J. Masaryk byl zavražděn. Hlavní nedostatky celé „obžaloby“ však vystihl anglický delegát v RB Alexander Cadogan, když řekl, že jedině dr. Beneš by mohl podat konkrétní zprávu o svých jednáních s Gottwaldem a vysvětlit důvody, které ho vedly k přijetí demise a schválení nové vlády (str. 34 angl. textu).

Z charakteru a vyslovené tendenčního

zaměření této literatury se poněkud vymyká uvedená již kniha H. Ripky *Le coup de Prague*, kterou napsal na základě svého původně otiskovaného seriálu v pařížském Figuru a vydal v r. 1949 v Paříži a v r. 1950 s malými změnami anglicky pod titulem *Czechoslovakia enslaved* v Londýně. Je to totiž kniha, kterou z ještě čerstvých vlastních vzpomínek napsal přední politik národně socialistické strany, v mnohém směru upřímná, v níž je množství materiálů (Ripka byl historik), ale i nepřesností, způsobených chvatem psaní a nedostatkem dokumentů. V ní Ripka celkem upřímně přiznává vlastní neúspěch, a i když část viny svaluje na dr. Beneše (tvrdí, že Beneš byl o všem v únoru 1948 od počátku informován a v rozhodující chvíli schválil postup opozice a přislíbil pomoc, zatímco presidentův kancléř Smutný ve svých pamětech to vyvrací), vyznívá Ripkova kniha v sebekritiku, ale i v konstatování, že KSČ měla silnou podporu v národě. KSČ byla představitelkou spojenectví se SSSR, a tu Ripka trpce přiznává, že oni nemohli dělat protisovětskou politiku, neboť „by se tato politika nebyla nikdy setkala se sympatiemi obyvatelstva“ (str. 5). Zdá se mi, že v této pasáži je i kredo Ripkovy zpodobí, který poznal, že čs.-sovětské přátelství bylo hluboce zakořeněno v myslích lidí, a že tudíž každá akce proti KSČ byla chápána zároveň jako protisovětská.

Není bez zajímavosti se podívat na představu, jaké v souvislosti s mezinárodní situací zhruba od poloviny 1947 měli opoziční politikové o své činnosti a o svých perspektivách. Obraz toho si můžeme zrekonstruovat podle Ripkových pamětí. Úvahy o příští válce je v první řadě vedly k tomu, že Československo se stane v případě konfliktu součástí sovětského obranného systému, čili až se nebezpečí konfliktu přiblíží, Moskva se prý Československa zmocní a v této předešlé válce se ČSR stane opět obětí. Z toho pak vyvodili závěr, že je třeba přesvědčit svět, že komunisté se nezmocní Československa bez odporu a že komunistický režim mohl být zaveden pouze násilím. Charakteristický je rozhovor, který měl Ripka 23. února 1948 s dr. Benešem a který reprodukuje ve svých pamětech: „Situaace by se změnila ve chvíli, kdy by vypukl konflikt mezi vámi, pane presidente, a komunisty... v tom případě si Moskva pomyslí, aby šla až do konce, a bude radit našim komunistům, aby se mírnili...“ Beneš to sice připustil, ale namítl, že nemůže vyloučit možnost, že by sovětská

vojska překročila hranici. Na to Ripka odpovídal: „Co potom? V takovém případě je jasno, že budeme poraženi. Ale národ a celý svět bude vidět, že jsme podlehli násilí. Bude jasno, že komunistický režim nám byl vnucen a že Československo je obětí agrese, proti které bylo neschopno samo se bránit. Tato porážka nás povede k novému vítězství.“

Byla to tedy orientace, jak se lidově říká „na hazard“, která ovšem vycházela z poznání, že opoziční živly budou muset odejít z politické scény, a tento odchod chtěli provázet co největším ráumem.

Příkladem toho, kolik neznámého může odkrýt polemika mezi lidmi v emigraci, je vedle Laušmanovy brožury *Kdo byl vinen* (Viedeň, bez udání roku) především svědectví bývalého kancléře presidenta Beneše Jaromíra Smutného *Únorový převrat 1948*. Je to pět přednášek v pěti rotaprintových sešitech, vydaných Ústavem dr. Beneše v Londýně v letech 1953—1957. Smutný v nich obhajuje postup dr. Beneše před únorem, v průběhu událostí, a líčí rozhovory, názory a činnost dr. Beneše až do té chvíle, kdy dal zabalit třicet krabic dokumentů s přáním otevřít je až za padesát let, až do posledních jeho dnů v Sezimově Ústí. Co do hodnoty a hodnověrnosti údajů je toto svědectví podle mého názoru nejceněnější v publikované produkci čs. emigrace. Opírá se o zápisky Smutného, dr. Beneše, který měl ve zvyku po každé návštěvě v bodech zachytit její průběh, i o některé zápisky presidentovy ženy.

Smutný reaguje na některé již publikované práce, ale i na rekonstrukci předúnorového období a únorových událostí, kterou se pokusili provést na několika schůzkách ve Frankfurtu a v Londýně v letech 1949—1950 někteří z bývalých opozičních předáků. Tyto debaty byly stenografovány (čerpá z nich J. Korběl ve své knize, o níž se zmíníme dále). Smutný vyvrací názor těchto politiků, že president mohl vydat nějaký rozkaz k odporu v únorových dnech, a líčí, jak se dr. Beneš rozhořčoval nad neschopností reakčních vůdců, kteří nebyli schopni zorganizovat ani jednu akci většího dosahu, dosvědčuje, že dr. Beneš byl v neustálém spojení s diplomatickým sborem v Praze atd. Zvláště cenné je jeho svědectví o tom, že opozice v momentě, kdy ztrácela půdu pod nohama, byla ochotna vyprovokovat ozbrojenou srážku, ovšem neměla dost odvahy a dost síly, a proto se obracela k presidentovi. Z porady v noci z 22. na 23. února mu zaslali záznam, že „nejhlubším důvodem demise

bylo, aby komunisté byli donuceni... k tomu, aby otevřeně sáhli k násilným prostředkům" (1., 1953, str. 30). Smutný poukazuje na nemožnost toho, aby prezident dal rozkaz k odporu, a argumentuje především tím, že takový rozkaz je možno dát jen prostřednictvím nějakého štábu či skupiny důstojníků, ale takovou příležitost prý dr. Beneš neměl.

Ještě v roce 1960 o tom napsal bývalý lidovecký novinář Pavel Tigríd v pamfletu nazvaném „Marx na Hradčanech“ (New York 1960): „A jediný, kdo mohl zvrátit nekrvavý průběh komunistického převzetí moci, byl prezident republiky. Jeho rozkaz jako vrchního velitele ozbrojených sil... rozkaz k vojenskému anebo civilnímu odporu (buď úspěšnému nebo beznadějnému) byl by z komunistického převzetí moci v roce 1948 navždy setřel ráz, který je z hlediska poražených československých demokratů trapný a nesporný: ‚ráz legality.‘“ (Str. 81)

K osobě dr. Beneše a jeho činnosti se až dodnes vracejí různí publicisté a historikové, píšící na Západě o našich nedávných letech. Stalo se módou ukazovat, že vlastně Beneš doplatil na svůj upřímný vztah k Sovětskému svazu, a toto tvrzení bývalo v minulých letech často užíváno i jako námitka proti možnosti mírového soužití s SSSR. Benešův vztah k SSSR byl rozhodně upřímnější a poctivější, než se o tom v minulých letech psalo, vycházel z realistického hodnocení věcí, ale nebyl to vztah bez výhrad a bez taktizování.

O vztahu dr. Beneše k SSSR pojednávají vedle citované práce Jostena „Oh, my country“ i dvě studie osobního tajemníka dr. Beneše z londýnského období Eduarda Táborského uveřejněné v americkém Foreign Affairs — *Beneš and the Soviets* (sv. 27), *The Triumph and Disaster of Eduard Beneš* (sv. 36), které se ovšem vracejí až do doby válečné.

Úspěch Února bývá rovněž na Západě vykládán chybnou taktikou sociální demokracie. Tento argument posloužil zejména francouzským socialistům, kteří z únorových zkušeností odvozovali i závěr o socialistických stranách jako „třetí síle“ mezi krajní levicí (KS) a pravico-vými stranami. Dosti podrobnou analýzu předúnorového vývoje a únorových událostí provedl z tohoto hlediska francouzský historik Daniel Kerven ve studii *Il y a treize ans: la morte de la démocratie tchécoslovaque*, uveřejněné ve čtyřech číslech francouzské Revue socialiste (1961, č. 141, 142, 143, 144). Na závěr připojuje zajímavou časovou a faktografickou paralelu poválečného vývoje v ČSR a ve Fin-

sku a na srovnání postupu finské a čs. sociální demokracie zkouší podat důkaz, že skutečně tato strana byla rozhodující silou v politických konfliktech této doby.

To už je ovšem studie, která se vyhýbá běžně propagandistické frázi. V roce 1960 vypadaly totiž věci jinak než v prvních chvílích po únoru 1948 a vyvíjely se jinak, než tehdy předpovídali ti, kteří se o nás na Západě z různých důvodů zajímali.

Většina prací, které vznikaly v prvních letech po roce 1948, měla společný jeden podtext: komunistický režim v ČSR dlouho nevydrží, padne buď vnitřní revolucí nebo v důsledku třetí světové války. Neboť nezapomínejme, že to byla doba nejvypjatější studené války, doba „tvrdých“ dogmatiků na obou stranách. Ale léta přecházela, v Československu lidé nemínili ustoupit z programu socialistické výstavby a ve světové politice začíná získávat půdu politika mírového soužití a respekt nejmodernější vyzbrojení SSSR. Komunistické režimy ve východní Evropě neslábly, naopak.

Pokud vím, tak vůbec prvním, kdo tento jev veřejně signalizoval, byl vlivný americký publicista, historik a diplomat George F. Kennan. V r. 1954 vydal v USA knihu, respektive několik svých přednášek shrnutých pod názvem *Realities of American Foreign Policy*, v níž napsal, že je třeba se smířit s tím, že v zemích, kde jsou komunistické strany více než deset let u moci, je návrat ke „statu quo ante“ nemožný. To byla ležová sprcha pro mnohé emigranty, zvláště když k tomu Kennan dodal, že USA těmto lidem „nijak neposlouží, když v nich udržují naději, že se jednou vrátí domů a začnou tam, kde před deseti anebo dvaceti léty přestali“.

Ke konci padesátých let se začínají objevovat knihy, v nichž autoři zasazují vývoj Československa již do širších souvislostí, hledají již i jiné kořeny a příčiny vývoje v Československu. Vycházejí rovněž první práce, shrnující historii poválečného období ve světovém či jen v evropském měřítku, v nichž se československé události zvláště odrážejí na pozadí světových dějin. Je možno charakterizovat tento jev jako přechod od propagandy k pokusu o seriózní zamyšlení, když se ukázalo, že dosavadní propagandistická hesla jsou k ničemu.

To ovšem neznamená, že by západní autoři nevyvozovali vůbec žádná tzv. poučení z čs. příkladu. Tentokrát je vývoje Československa užíváno k argumentaci

proti sovětské politice mírového soužití. Zhuštěně řečeno, prý čs.-sovětské vztahy do roku 1948 jsou důkazem toho, že politiky mírového soužití SSSR vždy využil k proniknutí do druhého státu. Byla to stále ta stará základní chyba — záměna hnačí síly vývoje v ČSSR, kdy nikoli vnitřní poměr sil, nýbrž mezinárodní podmínky ze západním autorům zdají být rozhodující v oněch létech dynamické historie Československa.

Svým způsobem dovršením ještě té první vlny literatury o Československu je kniha čs. emigranta, bývalého velvyslance v Bělehradě Josefa Korbela *The Communist Subversion of Czechoslovakia, 1938—1948* s podtitulem *The Failure of Coexistence*. (Princeton USA 1959). — Ten podtitul — neúspěch koexistence — si má asi čtenář sám vyvodit z četby knihy, neboť v ní nikde, s výjimkou závěrečných několika frází, dokázán není, zato je v Korbelově práci spousta „senzačního“ čtení. Pro lepší představu, Korbel vykládá většinu událostí z dějin tohoto období zcela opačně než my. Píše o životě Julia Fučíka a jeho odbojové činnosti způsobem bulvárních polemik Poledního listu blažé paměti, dokazuje, že komunisté byli za války div ne agenti gestapa, shání senzací o pobytu sovětské armády u nás, rekonstruuje po svém životopisy komunistických představitelů atd. Nestálo by za to tuto práci připomínat, kdyby v ní přece jen pro historika něco cenného nebylo. Korbel totiž ve své kompilaci shrnul hlavní fakta z dosud vydaných prací, bohatě však používal i různých stenografických záznamů diskusí a přednášek některých činitelů emigrace, které jsou jinak pro nás nedostupné, a zařadil i údaje získané z rozhovorů nebo interview s řadou bývalých politických osob (Bušek, Drábek, Heidrich, Herben, Stránský, Tigrid, Zenkl, Majer aj.).

Z prací této „druhé vlny“, které se odlišují mimo jiné i tím, že u českých autorů nejsou již tak hluboce poznamenány vlastními vzpomínkami, uvedme objemnou příručkovou knihu V. Buška a N. Spulbera *Czechoslovakia* (New York 1957), informující o všech oblastech veřejného života v Československu (strana, bezpečnostní aparát, armáda, právo, zahraniční politika, hospodářství atd.) s poukazem na to, že přes tuto strukturu kontroluje KSČ život v Československu. Podobným způsobem se pokusil prozkoumat „mechanismus převzetí a uplatňování moci v Československu“ V. Chalupa v rozsáhlé práci *Rise and development of a totalitarian state* (Leiden 1959). Orig-

nální vysvětlení našel pro úspěch KSČ. Přiznává, že strana se po roce 1945 stala vedoucí silou a toto své postavení neustále upevňovala, ale to prý díky své demagogické politice vůči ostatním stranám NF. KSČ prý vždy navrhovala znárodnění nebo pozemkovou reformu a jiná opatření ve větších rozměrech, než bylo pro stát únosné, a ostatní strany, které trvaly na pomalejší cestě, se tak před očima národa jevily jako reakční opozice. „jejich program [tzn. opozičních stran — pozn. autora] byl neúspěšným kompromisem mezi v principu kladným postojem k idejím, na které si komunisté činili monopol, a současně opozicí proti nim, neboť komunisté jich zneužívali. Tak přešly jen polovičku cesty, zdůrazňující více odpor ke komunismu než pozitivní ideje, jak vybudovat lepší společnost.“ (Str. 94.)

Podobně i bývalý tajemník dr. Beneše Eduard Táborský v objemné práci (628 stran) *Communism in Czechoslovakia 1948—1960* (Princeton USA 1961) rozebírá program komunistické strany v Československu v oblasti ekonomické, sociální, politické (lépe řečeno státoprávní) a kulturní, srovnává plán a výsledky, pokouší se o svou interpretaci ústavy z roku 1960, zabývá se poměrně široce mechanismem působení KSČ v myšlenkové oblasti, ideologii apod. Úvodní kapitolu věnuje (pochopitelně) rozboru politiky KSČ od jejího založení, neboť to je podle něho ten hlavní „strážce zla“. Klade si ovšem zcela současně otázku — zda skutečně zvítězil socialismus (jak praví ústava z r. 1960) v zemi, která byla vždy považována za baštu demokracie v Evropě; nakolik může mít úspěch cíl komunistů předhonit kapitalismus ve výrobě, životní úrovni, sociální spravedlnosti a rovnoprávnosti; nakolik se vůbec podařilo v oblasti myšlenkové a duchovní změnit „jednoznačně prozápadní orientaci“ Čechů a Slováků? S pomocí takřka výlučně našich materiálů, novinových statí, publikací, zveřejněných stranických usnesení, z výpovědí uprchlíků z Československa konstruuje negativní odpovědi na dané otázky.

Nedlouho před smrtí vydal dr. H. Ripka ještě jednu knihu, *Eastern Europe* (London 1960), v níž se znovu vrátil k prvním létům po válce, aby tentokrát zasadil československý vývoj do rámce vývoje východní Evropy. Faktograficky i v závěrech je tato práce pod úrovní jeho předcházející knihy, a to ne snad v jakési tendenčnosti, nýbrž prostě pro neoriginální způsob zpracování.

Mnohým bývalým předním čs. politikům se již v této době v emigraci příliš nedaří, a snad se to odráží i v jejich psaní. Mezinárodní situace konce padesátých let není již pro ně zdaleka tak příznivá jako ještě nedávna léta studené války. Možnosti hrát jakousi roli v utečeneckém hnutí jsou stále skrovnější, o to prudší je vnitřní boj.

Nad situací emigrace se zamyslel Pavel Tigríd v citovaném již spisku *Marx na Hradčanech* (New York 1960), který je polemikou s tím, co bylo v Československu za léta po únoru 1948 vykonáno. O svých přátelích v emigraci tu napsal: „... nepřízeň doby je vyvrhla na břeh moře, jehož příboji nerozumějí a plavba na něm je nad jejich síly“ (str. 48). A celkem kriticky se podíval i na uplynulá léta v činnosti tzv. řídicích orgánů emigrace, zvláště tzv. Rady svobodného Československa. Píše: „Rada svobodného Československa se sjednocovala, drobila a reformovala, množila dělením [v jednu dobu byly dvě Rady] a odhodlávala k práci. Nic z toho nebylo kromě hrstky prohlášení, několika oslav 28. říjnu, nespočetného množství cyklostylovaných zpráv, které nikdo nečetl, a půl tučtu časopisů, které vznikaly a zanikaly.“ (Str. 46.)

Jestliže tedy poněkud odbočím, tak jen proto, abych citoval emigrantský časopis „Svobodný zítřek“ z prosince 1949, který uvedl, že v tomto roce existovalo v čs. emigraci osm politických stran s různými křídly a frakcemi, dvě další politické strany pod krycím označením nadstranických institucí, 28 tzv. nestranických svazů a organizací a spolků, 76 českých a slovenských časopisů a bulletinů.

Počet časopisů v českém a slovenském jazyce, vycházejících na Západě, činil v roce 1964 168. Na kongresu tzv. Československé společnosti pro vědu a umění v USA v r. 1964 bylo uvedeno, že z tohoto počtu vychází jenom v USA 50 českých a slovenských časopisů. Z celkového počtu 168 je čistě emigrantských 62 časopisů, ostatní jsou starousedlické. Vedle toho existuje na 30 časopisů v německém, francouzském a anglickém jazyce, které se zabývají československou tématikou a jejichž redaktory jsou emigranti.

Dvě knihy amerických autorů z poslední doby uveďme jako příklad poněkud netradičního přístupu k československé novodobé problematice. Především je to první větší ekonomický rozbor v knize

dr. T. P. Altona a spolupracovníků *Czechoslovak Nation. Income and Product 1947—1948 and 1955—1956* (New York 1962).

Je to práce dělaná na základě čs. statistik, převedených na statistický systém obvyklý v USA, která srovnáním obou krátkých časových úseků dochází k závěru — právě příznivým pro socialistickou výstavbu. Autoři — celkem právem — vytýkají čs. statistikám z let padesátých, že neuvádějí absolutní čísla. Podle slov autora to má být příspěvek k „hlubší znalosti sovětského hospodářství“.

Druhou knihou je práce amerického univerzitního profesora Paul E. Zinnera *Communist Strategy and Tactics in Czechoslovakia 1918 — 1948* (New York).

Podává celkem spolehlivou faktografii dějin Komunistické strany Československa, pracuje ponejvíce na základě u nás publikovaných pramenů, závěry činí ovšem ve shodě se svým ideovým schematem. Přesto poměrně přesně vidí příčiny toho, proč v roce 1945 a ve volbách 1946 KSČ získala silnou většinu mezi lidmi v ČSR: krach starého sociálního a politického pořádku v roce 1938; shoda a vzájemné ovlivňování „národně revolučních a sociálně emancipačních aspirací lidu“; občané, zejména dobře organizovaná dělnická třída, přijali komunistickou stranu jako politickou sílu, vycházející z vlastního prostředí („a native political force“ — v protikladu k tvrzení, že komunistické strany jsou v podstatě importované jako politická odnož Moskvy). Tato analýza ho pak vede k závěru, že Únor 1948 byl jenom logickým uzavřením procesu, který započal daleko dříve.

V posledních několika letech vyšla na Západě již i řada prací souhrnně se zabývajících nejnovějším obdobím světových dějin nebo dějinami socialistického tábora a vztahy SSSR k socialistickým státům, v nichž jsou určité pasáže věnovány i Československu, především jeho předúnorovému období. Jejich souhrnou recenzí přineseme v některém z příštích čísel tohoto časopisu.

Na závěr ještě stručně odpověď na dvě otázky. Za prvé, na základě jakých materiálů pracují autoři těch seriózních publikací, které na Západě o Československu vycházejí? Jsou to, pochopitelně, zahraniční novinářské materiály, memoáry, a to jak publikované, tak i dosud nepublikované, tamní literatura. Ale především jsou to naše publikované mate-

riály a literatura, kterou tito autoři pozorně studují, a třeba jenom srovnání projevů našich státníků za určité období jim poskytuje řadu možností k závěrům, nad jejichž vynalézavostí často český čtenář žasne. Například Zinnerova kniha je napsána z 85 % na základě našich vydaných dokumentů a prací, Altonova kniha operuje s čs. statistickými údaji atd. Dalo by se říci, že jednou z hlavních zásad jejich přístupu k našim materiálům je hledat, co v nich není, co jsme eventuálně zamlčeli nebo pokládali zatím za nemožné zveřejnit. Klasickým příkladem toho jsou práce Tigridovy nebo kniha Eduarda Táboorského *Communism in Czechoslovakia 1948—1960*.

O ZAHRANIČNÍ POLITICE SSSR

Istorija vněšněj politiki SSSR. Část pervaja, 1917 — 1945. Izd. Nauka, Moskva 1966, 477 str.

Autory prvního dílu „Dějiny zahraniční politiky SSSR“ jsou významní sovětsští pracovníci v oblasti mezinárodních vztahů a diplomacie, kteří pracovali pod vedením B. N. Ponomareva, A. A. Gromyka a V. M. Chvostova.

Poslání této knihy spatřují v tom, aby sovětským lidem umožnila hlouběji pochopit podstatu zahraniční politiky SSSR a zahraničnímu čtenáři objasnila cíle této politiky. Sovětskou zahraniční politiku definují jako politiku, která harmonicky spojuje národní zájmy sovětského státu a sovětského lidu s internacionálními povinnostmi dělnické třídy, která se chopila moci.

Dějiny sovětské zahraniční politiky dělí autoři na dvě základní etapy. První začíná Velikou říjnovou socialistickou revolucí a končí rokem 1945, druhá etapa začíná upevňováním výsledků boje SSSR nad fašismem, vítězstvím lidových revolucí v Evropě a v Asii a vznikem světové socialistické soustavy.

Příznačná je veliká pozornost věnovaná charakteristice vztahů mezi socialistickými zeměmi, které se nerozvíjejí jenom na bázi vzájemných výhod, ale předpokládají pomoc a podporu, jdoucí daleko za běžný rámec. V principu vzájemné pomoci nachází svoje skutečné uplatnění zásada socialistického internacionálního.

V úvodu autoři zdůraznili Leninův požadavek, aby k problematice zahraniční politiky bylo přistupováno vědecky. Připomíná se i další Leninův požadavek —

Za druhé, v čem jsou hlavní slabiny této historiografické produkce? Především v tom, že povětšinou přistupují k danému tématu již s předem vytčeným cílem — dokázat neúspěšnost socialistické cesty Československa. Emigrace se kromě toho snaží omluvit svou porážku, svaluje vinu s jednoho na druhého, a tím jeden o druhém mnoho prozrazují. Argument „přímá intervence z Moskvy“ pro výklad únorových změn v roce 1948 dnes již řada západních autorů odmítá, spíše hledá kořeny věci v politice KSČ, v historické konstelaci Československa apod.

JAROSLAV ŠEDIVÝ

citlivě zkoumat protivníka. Jde o to, rozlišovat mezi buržoazními politiky, zda tihnou k vojenskému řešení daného problému, či k pacifismu. Cílem leninské politiky a diplomacie v boji za mír proti imperialismu a agresí bylo vždy získat a přitáhnout spojenece, usilovat o politickou izolaci nejagresivnějších představitelů imperialismu. Tato zásada sovětské zahraniční politiky platí od doby Leninovy až po dnešek.

Kniha je zaměřena výhradně na oblast zahraniční politiky a není zatěžována, jak tomu ve většině případů bývá, fakty o vnitřním vývoji země, což umožnilo autorům mnohem plastičtěji narysovat důležité akty sovětské zahraniční politiky. Skloubeny v celek poskytují pak čtenáři přitažlivou a někdy i dramatickou podívanou na uplynulých 50 let vývoje našeho světa, v němž sovětská zahraniční politika sehrála tak významnou úlohu. Kniha umožňuje dobře pochopit uzlové body světové historie a rozhodování Sovětského svazu v momentech, které ještě dnes jsou předmětem různých dohadů a spekulativních úvah, hlavně pod vlivem poválečné buržoazní historiografické produkce.

Práce je rozdělena na třináct kapitol, zachycujících vývoj od roku 1917 do roku 1945, a začíná samozřejmě vytvořením Lidového komisariátu zahraničních věcí.

První větší zkouškou sovětské diplomacie byla jednání o uzavření míru v Brest Litevsku. Je líčen úporný boj V. I. Lenina za okamžité uzavření míru a jeho složitý